

NA OBISKU DOMA

Podobe naših ljudi, krajev, šeg in navad pred 70 leti

Miha Špiček in Blaž Verbič

213

Slovenski etnografski muzej (SEM) se od leta 2013 predstavlja v lokalnih okoljih zunaj lastnega muzeja s ciklom razstav *Na obisku doma*. Na teh razstavah se izbrano gradivo po več desetletjih hrambe v muzeju za kratek čas vrača v izvorno okolje, da bi prebivalce teh krajev opomnilo na pomen kulturne dediščine njihove preteklosti, ki jo je treba razumeti v sedanjosti in jo ohranjati tudi v prihodnosti. Kot sedmo v ciklu razstav *Na obisku doma*¹ smo letos v Mestnem muzeju Idrija postavili na ogled razstavo *Na obisku doma: Podobe naših ljudi, krajev, šeg in navad pred 70 leti*. Pripravili smo jo v sodelovanju z idrijskim muzejem na gradu Gewerkenegg v razstavišču Nikolaja Pirnata. Postavljena je bila v okviru 42. festivala idrijske čipke in je bila na ogled med 14. junijem in 30. septembrom 2024. Na njej so bile predstavljene izbrane fotografije, risbe, zapiski in predmeti, ki izvirajo s Cerkljanskega in jih kot dragoceno dediščino tradicionalne kulture hrani SEM. Gradivo so leta 1954 ustvarili in zbrali člani 11. terenske raziskave SEM, t. i. Orlove terenske ekipe.²

Na Idrijsko in Cerkljansko so se podali trikrat, prvič leta 1954 v okolico Cerkna. Raziskovali so način življenja in zbirali podatke s področja materialne, duhovne in družbene kulture. Kot je zapisal Boris Orel v poročilu, je Cerkljansko v etnografskem smislu zelo bogat teren in ga niso uspeli do konca obdelati (Orel 1954). Zato so se v te kraje vrnili še dvakrat. Leta 1959 je 16. terenska ekipa raziskovala na Črnovrškem in Vojskarski planoti, v sedemdesetih letih pa je 31. terenska ekipa v Idriji proučevala kulturo in način življenja rudarjev in njihovih družin ter pomagala pri postavitvi prve stalne razstave čipk v Mestnem muzeju Idrija.

1 Pretekle razstave iz cikla *Na obisku doma: O kranjskogorski dediščini v SEM* (2013, Tjaša Zidarič in Miha Špiček), *Petdeseta obletnica terenske ekipe SEM-a v Drašičih 1965–2015* (2015, Andrej Dular), *Kako so živeli v naših krajih leta 1950*, Šentvid pri Stični (2015, Barbara Sosič, Miha Špiček in Dušan Štepec), *Ob 65-letnici etnološke raziskave v Mokronogu in okolici* (2016, Barbara Sosič in Miha Špiček), *Rož, Podjuna, Zilja* (2017, Polona Sketelj), *Ob 70-letnici etnološke raziskave v Dekanih in okolici* (2019, Miha Špiček).

2 Kolektivne terenske raziskave in raziskovalne ekipe so dobile ime po začetniku in takratnem ravnatelju Etnografskega muzeja Borisu Orlu (več v Špiček in Verbič 2023).

Razstava *Na obisku doma: Podobe naših ljudi, krajev, šeg in navad pred 70 leti* je bila postavljena v treh prostorih razstavišča Nikolaja Pirnata. Prva dva prostora, ki sta ju postavila Miha Špiček in Blaž Verbič, sta bila posvečena etnološki terenski raziskavi Cerkljanskega območja leta 1954, ki so jo pod vodstvom Borisa Orla izvedli kustosi Slovenskega etnografskega muzeja s pridruženimi strokovnjaki iz sorodnih ustanov in risarji. V tretjem prostoru razstavišča pa je kustodinja idrijskega muzeja mag. Mirjam Gnezda Bogataj predstavila *čipkarsko* zbirko Mestnega muzeja Idrija. Ob predmetih so bile predstavljene tudi fotografije klekljaric iz fototeke SEM, ki so jih v 50. in 70. letih prejšnjega stoletja v fotografski objektiv ujeli člani njegovih terenskih ekip.³

Obiskovalci na razstavi v razstavišču Nikolaja Pirnata (foto Blaž Verbič, Dokumentacija SEM)

Teren Cerkljansko

Enajsta Orlova ekipa je na Cerkljanskem raziskovala način življenja in zbirala podatke s področja materialne, duhovne in družbene kulture v času od 30. julija do 1. septembra 1954. Sestavljena je bila iz desetih članov, ki so v dobrem mesecu ustvarili 37 zvezkov terenskih zapiskov, 540 fotografskih posnetkov in 436 risb. Na terenu so evidentirali veliko predmetov in jih 14 tudi pridobili za svoje zbirke.

Delo je bilo razdeljeno na tri področja. Materialno kulturo so raziskovali Boris Orel, ki je proučeval ljudsko gospodarstvo (poljedelstvo, živinorejo in sadjarstvo), domačo obrt, ljudski promet in ljudsko umetnost, Fanči Šarf, ki se je ukvarjala z ljudskim stavbarstvom, notranjo opremo in prehrano, ter Marta Ložar, ki je raziskovala ljudsko nošo, prehrano, nabiralništvo, lov in ribolov. Z družbeno kulturo se je ukvarjal Tone Cevc, ki se je posvečal raznim oblikam ljudskega prava. Duhovno kulturo pa sta raziskovala Radoslav

³ Fotografije so bile posnete na skupinskih terenskih raziskavah na Cerkljanskem, Črnovrškem in Idrijskem ter individualnih terenskih raziskavah kustodinja Marije Makarovič na Idrijskem.

Hrovatin, ki je dokumentiral ljudsko glasbo in ples, ter Marija Jagodic (kasneje poročena Makarovič), ki je proučevala šege in navade, ljudsko medicino in vraževerje.

Poleg etnologov so bili člani ekipe še štirje tehnični sodelavci, ki so izdelovali prostoročne risbe predmetov ter tehnične risbe in tlorise stavb. To so bili risar Ivan Romih, dijaka Šole za umetno obrt Sibila Nekrep in Marjan Vojska ter študentka arhitekture Milana Pavlovec.

Člani ekipe so raziskali vasi in zaselke, ki so jih razdelili na sedem delovnih območij: bližnja okolica Cerkna, Šentviška gora, Bukovo, Novaki, Otalež, Kladje in Ravne.

Za organizacijo terenskih raziskav so bili potrebni dogovori o osnovni logistiki: prevozi, nastanitvi in prehrani za celotno ekipo. Nabaviti so morali ves material in pripomočke, ki so jih potrebovali za uspešno delo, kar pa je ob splošnem pomanjkanju v prvih povojnih letih nemalokrat predstavljalo izziv. Za nastanitev in prehrano so poskrbeli krajevni ljudski odbori. Sedež ekipe je bil v Cerknem, kjer so bili člani terenske ekipe nastanjeni v dijaškem domu, za hrano je poskrbelo Krajevno gostinsko podjetje. V drugih krajih raziskave pa je bilo poskrbljeno za prenočevanje po šolah ali vaških gostilnah za največ štiri osebe naenkrat, zato so ekipo razdelili v tri skupine. Te manjše skupine so se po dogovorjenem vrstnem redu izmenjevale po posameznih območjih in tako obdelale načrtovane terene. Skupine so se po določenem obdobju vrnile v Cerkno in imele prost dan, sicer pa so se člani redno sestajali in drug drugemu poročali o opravljenem delu.

215

Obiskovalka si ogleduje povečave arhivskih fotografij (foto Blaž Verbič, Dokumentacija SEM)

Po terenu so hodili večinoma peš, zato je bilo raziskovalno delo zaradi razčlenjenih strmih terenov s samotnimi kmetijami precej naporno. To je Orel tudi omenil v svojem poročilu s terena:

Priznati pa moramo, da je bilo etnografsko delo na Cerkljanskem izredno naporno. Cerkljansko je v glavnem hribovit, strm teren, na katerem imamo opraviti s številnimi samotnimi kmetijami. Tu so v resnici doma strmine in grape kot malokje na Slovenskem. Prav zaradi tega nismo mogli našega dela, ki smo si ga spočetka zastavili, dokončati in se bomo morali o prvi priliki vrniti na ta teren. (Orel 1954)

Na razstavi *Na obisku doma: Podobe naših ljudi, krajev, šeg in navad pred 70 leti*⁴ je bilo na ogled 27 fotografij, ki so prikazovale ljudi in njihov način življenja, šege, stavbarstvo in obrti na Cerkljanskem leta 1954, ter dve veliki foto povečavi. Fotografski del razstave je bil obogaten tudi z izborom predmetov, ki so jih raziskovalci pridobili pri svojem delu na terenu (pastirski rog iz lubja, glasbilo psalterij, koledniški koš, greben za tkanje trakov, dereze, tri panjske končnice in kipec Marije z detetom Jezusom) in so se navezovali na prikazane fotografije. V prvem prostoru so bili predstavljeni primeri ustvarjenega gradiva, ki ga hrani Oddelek za dokumentacijo SEM – fotografski album, zvezki s terenskimi zapiski, terenske risbe, tehnične skice in načrti.

216

Originalno gradivo enajste Orlove ekipe iz leta 1954 in fotoaparati
(foto Blaž Verbič, Dokumentacija SEM)

Ob razstavi je potekal tudi spremljevalni program. Miha Špiček je 22. avgusta izvedel strokovno vodstvo po razstavi, 10. septembra 2024 pa v sklopu muzejskih večerov predavanje z naslovom *Idrijsko in Cerkljansko v odsevu terenskih raziskav Slovenskega etnografskega muzeja*.

Na razstavi je bil med drugim na ogled tudi klekljan prt, ki so ga leta 2021 sklekljale članice Društva klekljaric idrijske čipke, skupina Spodnja Idrija. V premeru meri 80 cm in je izdelan v prevladujočih tehnikah ozkega in sukanega risa. Simbolizira spomin

⁴ <https://www.etno-muzej.si/sl/razstave/na-obisku-doma-podobe-nasih-ljudi-krajev-seg-in-navad-pred-70-leti>.

na pokojnega arhitekta Silvija Jereba in veselje, ki so ga čutile ob sodelovanju z njim. Za izdelavo prta so članice društva porabile 568 ur. Vzorec je narisala Andreja Uršič, naklekljale pa so ga Mira Guzelj, Irena Laharnar, Valerija Krivec, Marica Kosmač, Andra Marinko in Petra Marinko Rus. Klekljarice so prt posodile za razstavo, po njenem zaprtju pa so ga podarile Slovenskemu etnografskemu muzeju, za kar se jim na tem mestu še enkrat zahvaljujemo. Tako razstave *Na obisku doma* poleg tega, da znova povezujejo gradivo SEM z lokalnimi okolji, ustvarjajo tudi možnosti za nove pridobitve gradiva in sodelovanja z našim muzejem.

REFERENCI

OREL, Boris

1954 Dve tri pripombe k etnografskemu delu na Cerkljanskem, neobjavljeno poročilo (rokopis) v RA 25
Inventar risb, tlorisov in zapiskov, Teren 11: Cerčno 1954, Oddelek za dokumentacijo SEM.

ŠPIČEK, Miha in VERBIČ, Blaž

2023 Peš, s kolesom, vlakom in tovornjakom: Terenske raziskave Orlovih ekip. *Etnolog* 33: 197–201.